

วัฒนธรรมและการจัดการป่าชุมชนของปกากะญอห้วยหินดำ
อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
Cultures and Community Forestry Management of Karen at
Ban Huay Hin Dam, Dan Chang District, Suphan Buri Province

ลาวัณย์ ทองขาว*
Lawan Thongkhao*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษารูปแบบวัฒนธรรมและการจัดการป่าชุมชนของปกากะญอบ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี และเพื่อค้นหารูปแบบการจัดการเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมป่าชุมชนที่ยั่งยืน ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ได้แก่ ปกากะญอ จำนวน 50 ครอบครัว รวม 247 คน ที่อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านห้วยหินดำ คัดเลือกแบบเจาะจงมาเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 80 คน รวม 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชนจำนวน 14 คน กลุ่มครูและนักเรียนจำนวน 16 คน และกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนจำนวน 50 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า

ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมและการจัดการป่าชุมชนของปกากะญอบ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี มี 3 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบสอดแทรกเข้าไปในระบบโรงเรียน รูปแบบสอดแทรกเข้าไปในศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน และรูปแบบการสืบทอดจากบรรพบุรุษโดยเลียนแบบตัวบุคคลในครอบครัว ตามวิถีชีวิตแบบพึ่งพาธรรมชาติ คนกับป่า ป่ากับคนที่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ วัฒนธรรมประเพณีจากบรรพบุรุษ ปกากะญอ เป็นรูปแบบที่สามารถสืบทอดวัฒนธรรมป่าชุมชนที่ยั่งยืนได้ เนื่องมาจากความเชื่อจากคำสั่งสอนของบรรพบุรุษที่ว่า ป่าคือครัวของปกากะญอ เพราะวิถีชีวิตประจำวันต้องอาศัยป่าเป็นหลัก

คำสำคัญ : วัฒนธรรม การจัดการป่าชุมชน ปกากะญอ บ้านห้วยหินดำ

Abstract

The purposes of this research were to study the models of the culture and the Paka Kayor community forest qualitative management in Ban Huay Hin Dum, Dan Chang , Suphan Buri and to find the most enduring sustainable model. 80 samples were specifically selected from 247 populations in 50 households, they were 3 groups : 14 community leaders, 16 teachers and students and 50 heads of family. Datas were collected by observation (form)

* หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

** Fulfillment of the Requirements for The Degree of Doctor of Philosophy in Education for Locality Development Bansomdejchaopraya Rajabhat University

interview (form) and conversation note in focus groups that created by the data triangulation.

The results revealed that there were 3 models : interpolated the school system model, interpolated education center outside school model and inherited from predecessor model. The inherited from predecessor model was the most enduring sustainable model by family imitatively along their life style relied on forest according to the rules , tradition and culture. Because of the believe in predecessor preaching that the forest was the kitchen and the life of Paka Kayors were primarily relying on the forest.

Keyword : The Culture, The Paka Kayor community, Forest management, Ban Huay Hin Dum

บทนำ

จากนโยบายแผนการศึกษาศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559) ได้คำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยสืบเนื่องมาจากการพัฒนาที่ก้าวสู่ยุคโลกาภิวัตน์ มีการส่งเสริมและสร้างสรรค์ทุนทางสังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิสังคมไทย เพื่อการพัฒนาอย่างสมดุล และยั่งยืนให้เป็นภูมิคุ้มกันสังคมไทยให้พ้นจากผลกระทบเชิงลบจากความเปลี่ยนแปลง และวัฒนธรรมต่างชาติรวมทั้งการดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมที่เป็นหลักยึดประจักษ์ในการช่วยเหลือเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน วัฒนธรรมนั้นเกิดมาควบคู่กับการเกิดของมวลมนุษยชาติทั่วโลก ซึ่งถือกันว่าวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละสังคม แต่ละชาติที่บ่งบอกถึงความเจริญของสังคมนั้น ๆ จากนโยบายที่กล่าวมา ซึ่งมีความสอดคล้องกับคำบรรยายสรุปของพันโทหญิงสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นคำสอนวิชาพื้นฐานจริยธรรมไทย ส่วนการศึกษานักเรียนนายร้อยพระจอมเกล้าตอนหนึ่งว่า

“นโยบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ดีไม่ใช่การรักษาวัฒนธรรมเก่า ๆ แต่น่าจะเป็นการส่งเสริมให้เป็นวัฒนธรรมที่ดี ที่เหมาะสมกับสังคม ทำให้สมาชิกส่วนใหญ่มีสุขภาพแข็งแรงทั้งด้านร่างกายและจิตใจ สามารถพึ่งพาตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นที่ด้อยกว่าได้ เป็นการนำวัฒนธรรมเดิมที่มีอยู่แล้วมาปรับใช้ผสมผสานกับวัฒนธรรมไทยที่ดีที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว”

การสืบทอดและพัฒนาวัฒนธรรม เป็นพฤติกรรมกระทำที่ต่อเนื่องมาตลอดเป็นเวลานาน การบูรณาการทางวัฒนธรรม คือ การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรม (อมรา พงศาพิชญ์, 2542, น.19) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมคือ การมีวัฒนธรรมที่หลากหลายร่วมกันและไม่มีการพยายามครอบงำซึ่งกันและกัน ขบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ค่านิยม และบรรทัดฐานของสังคมทั้งการยอมรับวัฒนธรรมถือเป็นการเรียนรู้ของสมาชิกในสังคมตามธรรมชาติไม่มีระเบียบขั้นตอนชัดเจน (วัชลี ตระกูลงาม, 2542, น.84) การถ่ายทอดวัฒนธรรมทางครอบครัว ชุมชน วัด และสถานศึกษา เป็นต้น อันเป็นบ่อเกิดของการพัฒนาวัฒนธรรมที่หลากหลายและชัดเจนตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก

การศึกษาเกี่ยวกับการจัดป่าชุมชนจึงมีความสำคัญควบคู่กันไปเกี่ยวกับการอนุรักษ์พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่คู่กับชุมชน (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546, น.2) ได้ให้ความหมายของป่าชุมชน คือ รูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการพึ่งพิงป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดป่า และให้ประชาชนผู้ได้รับผลประโยชน์จากป่าดังกล่าวเป็นผู้กำหนดแผนการควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอตามความต้องการของชุมชน ป่าชุมชนซึ่งอยู่ในชุมชนที่สืบทอดวัฒนธรรมการจัดการป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง

อันเป็นสถานที่ชุมชนซึ่งอาศัยเพื่อความอยู่รอดของตน และเพื่อความอยู่รอดของป่าในชุมชน (รุ่งเสาวลักษณ์ ปิ่นแก้ว, 2550, น.22) กล่าวว่า “ป่าชุมชนเป็นความสัมพันธ์ของคนกับป่าเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อกันและกันอย่างพึ่งพา จึงทำให้มีความจำเป็นที่ต้องศึกษาว่าประชาชนพื้นที่ป่าชุมชนให้วิธีการจัดการป่าชุมชน และวิธีการใช้ประโยชน์จากผลผลิตจากป่าชุมชน ทั้งยังมีแนวทางในการอนุรักษ์ป่าชุมชนได้อย่างเหมาะสม” ซึ่งจะส่งผลให้ป่าชุมชนเกิดความยั่งยืนและคนสามารถอยู่ร่วมกับป่าและป่าที่อำนวยประโยชน์แก่ชุมชนได้อย่างสอดคล้องสมดุลกัน

ป่าชุมชน ของปากกะญอบ้านห้วยหินดำ เริ่มมีการดูแลและเริ่มฟื้นฟูเมื่อปีพุทธศักราช 2537 โดยการสนับสนุนของเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาระบบนิเวศเกษตรกรรมและการอนุรักษ์พันธุ์พืชที่ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติพุเตย โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดการป่าชุมชนเพื่ออนุรักษ์ป่าเพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำของชุมชนและเป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชน การจัดการป่าชุมชนโดยชุมชนจึงเริ่มขึ้นโดยมีคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งร่วมกันวางแผนการจัดการป่าชุมชน มาเป็นระยะเวลา 20 ปีเศษ ที่ยังทำให้ป่าชุมชนยังเป็นที่พึ่งพิงของคนในชุมชนจนถึงทุกวันนี้

จากวัตถุประสงค์ของการจัดการป่าชุมชนของปากกะญอบ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นป่าเบญจพรรณสลับกับป่าดิบแล้งมีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ประมาณ 10,800 ไร่ ป่าใช้สอยประมาณ 1,800 ไร่ ส่วนพื้นที่ทำไร่หมุนเวียนนั้นประมาณ 1,200 ไร่ โดยชุมชนได้ใช้พื้นที่ป่าดังกล่าวในการดำเนินวิถีชีวิตแบบพึ่งพา (วิไลวรรณ ศรีทราธรรม และ ชูชัย ศรีทราธรรม, 2546) กล่าวว่าชีวิตความเป็นอยู่ของปากกะญอเกือบจะทั้งหมดจะใช้ชีวิตก่อตั้งชุมชนอาศัยอยู่ในภายในบริเวณหุบเขา เป็นพื้นที่สลับซับซ้อนอุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์พืช แหล่งอาหารธรรมชาติ ผู้คนมีวิถีชีวิตที่อยู่กับธรรมชาติ กินกับธรรมชาติ ผูกพันกับธรรมชาติอย่างแยกไม่ออก มีประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตที่หล่อหลอมสั่งสมมาจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ คือ เป็นชนเผ่าที่มีประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อที่ผสมผสานไปกับวิถีชีวิตที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของตนเอง การดูแลจัดการทรัพยากรป่า ที่มีความสัมพันธ์กันกับประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อต่าง ๆ ที่เหมาะสมสอดคล้องกับธรรมชาติ เช่น ชาวปากกะญอที่บ้านห้วยหินดำ

ด้วยความเป็นมาและเหตุผลต่าง ๆ ข้างต้น ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบการสืบทอดวัฒนธรรมและการจัดการป่าชุมชนว่ามีรูปแบบ อะไรบ้าง และรูปแบบใดที่ทำให้การจัดการป่าชุมชนของชาวปากกะญอบ้านห้วยหินดำมีความยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบวัฒนธรรมและการจัดการป่าชุมชนของชาวปากกะญอ บ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
2. เพื่อค้นหารูปแบบการจัดการเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมป่าชุมชน ที่ยั่งยืนของชาวปากกะญอ บ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชาชนและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนเชื้อสายปากกะญอที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านห้วยหินดำ ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 6 ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นหมู่บ้านที่เป็นชุมชนปากกะญอ มีจำนวนครัวเรือน 50 ครัวเรือน จำนวนประชากร 247 คน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากประชากรแบบเจาะจงโดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 14 คน กลุ่มครูและนักเรียน จำนวน 16 คน กลุ่มหัวหน้าครัวเรือน จำนวน 50 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

1. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในการสังเกตส่วนใหญ่ใช้การสังเกตควบคู่ไปกับการพูดคุยซักถามอย่างไม่เป็นทางการช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน เป็นการสำรวจพื้นที่รอบ ๆ หมู่บ้านในชุมชน พร้อมทั้งทำความเข้าใจกับสภาพวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชน และเป็นการเก็บข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ สิ่งที่สำคัญมากในการหาโอกาสเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม คือ ผู้วิจัยได้ใช้ชีวิตประจำวันอยู่ท่ามกลางผู้คนในชุมชน เรียนรู้ชีวิตมีส่วนร่วมคือ ผู้วิจัยได้ใช้ชีวิตประจำวันอยู่ท่ามกลางผู้คนในชุมชน เรียนรู้มีส่วนร่วมในการใช้ชีวิตประจำวันและร่วมกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งจะได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ด้วยตนเอง นอกจากนี้การสอบถามแลกเปลี่ยนกับสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนทำให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยจะต้องได้รับการยอมรับจากสมาชิกของชุมชน จึงทำให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ ที่ต้องการครบถ้วน และมีการตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลจากบุคคลที่สามทุกครั้ง

การสังเกตแบบมีส่วนร่วมหลังจากผู้วิจัยได้รับและมีความสัมพันธ์คุ้นเคยที่ดีกับผู้ให้ข้อมูลในชุมชน นอกจากจะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ด้วยตนเอง การสอบถามแลกเปลี่ยนข้อมูล สมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ชุมชนหลาย ๆ คน ทำให้ได้ข้อมูลที่ต้องการที่ชัดเจนแก่ผู้วิจัยเพิ่มมากขึ้นด้วยตามลำดับ โดยการตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องของข้อมูลจากบุคคลที่สามทุกครั้ง

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ก่อนที่ผู้วิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์ ได้มีการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ประวัติศาสตร์บอกเล่าและการสังเกตการณ์มีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในสนามก่อนแล้ว จากนั้นนำข้อมูลมาเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อตรวจสอบดูก่อนว่าควรรวบรวมข้อมูลอะไรบ้างที่สามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ครอบคลุมทั้งหมดหลังจากนั้นผู้วิจัยเข้าพื้นที่พูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลที่ต้องการกับกลุ่มต่าง ๆ พร้อมทั้งตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ซ้ำในประเด็นเดียวกันด้วยคำถามต่าง ๆ กับบุคคลอื่นในกลุ่มเดียวกัน ตามแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยจัดเตรียมมา

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในลักษณะกลุ่ม โดยผู้วิจัยเป็นผู้ซักถามคำถามประเด็นคำถามในลักษณะที่ป้อนคำถามเมื่อผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่าทำให้ข้อมูลบางอย่างของผู้ให้ข้อมูลไม่ตรงกันก่อให้เกิดความคิดเห็นไม่ตรงกันกับกลุ่มซึ่งทำให้ไม่ได้ข้อมูลที่แท้จริงออกมา ดังนั้นเพื่อเป็นการนำไปสู่การประนีประนอมทางความคิด ผู้วิจัยจำเป็นต้องนำประเด็นคำถามเดิมไปสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเป็นรายบุคคลในการสัมภาษณ์เจาะลึกส่วนนี้ส่วนใหญ่ผู้วิจัยใช้กับกลุ่มผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักหรือบุคคลที่ให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นหลัก และสัมภาษณ์บุคคลอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ เป็นส่วนเสริมเมื่อต้องการข้อมูลเพิ่มเติมหรือใช้ในกรณีที่ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลบุคคลที่สัมภาษณ์ส่วนนี้คือ ผู้รู้หรือผู้ที่ต้องการที่จะสืบทอดวัฒนธรรมจัดการป่าชุมชนตามที่เข้าใจ หรือได้รับรู้ ผู้รู้คือผู้ที่มีประสบการณ์ มักจะมีความอาวุโสสูง มักจะเป็นกลุ่มผู้ใหญ่ ผู้ต้องการหมายถึง ผู้ที่ต้องการใช้ชีวิตแบบดั้งเดิมและพึงพิงธรรมชาติ แม้พวกเขาจะเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่อายุไม่มาก มีส่วนร่วมในการสืบทอดและจัดการ

3. การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มเพื่อรวบรวมให้เข้าประเด็นเนื้อหาที่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามแบบสัมภาษณ์ โดยใช้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 14 คน

การสนทนากลุ่มผู้วิจัยให้ความสำคัญกับพลวัตกลุ่มเป็นหลัก คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยระหว่างบุคคล และปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม การกระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นและทักษะของการจัดการประชุมชนอย่างเปิดเผยและจริงใจ ขณะสนทนากับผู้วิจัยทำตัวเปรียบเสมือนกรรมการของคนกลุ่มหนึ่งโดยการสร้างบรรยากาศการสนทนาเป็นการพูดคุยเรื่องทั่วไป เกี่ยวกับข้อมูลที่ต้องการศึกษาเพื่อรวบรวมให้เข้าประเด็นเนื้อหาที่ต้องการวิจัย โดยไม่ปิดกั้นความคิดเห็นและเปิดโอกาสให้มีการซักถาม เพื่อสร้างความไว้วางใจหลังจากการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์และสังเกตการสนทนากลุ่มมาเป็นระยะเวลาพอสมควร ได้นำประเด็นปัญหาจากการสนทนามาใช้ประโยชน์ในการตั้งประเด็นคำถามซักถามผู้ร่วมสนทนาทุกคน

4. การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยให้ความสำคัญของประเด็นปัญหาการวิจัยดังนี้ ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น มีความครบถ้วนสมบูรณ์ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย สามารถตอบปัญหาของการวิจัยได้ชัดเจนสมบูรณ์และสอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลทุกครั้งที่ทำการศึกษาข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ซึ่งมีวิธีการดังนี้

4.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล โดยตรวจสอบแหล่งข้อมูลที่ได้มาประกอบด้วย แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลแล้วพิสูจน์ว่า ข้อมูลที่ได้มานั้น ต่างเวลา ต่างสถานที่ และต่างบุคคลที่ได้มาจะเป็นข้อมูลที่เหมือนกันหรือไม่ ถ้าหากว่าข้อมูลเหมือนกันเชื่อถือได้และเป็นข้อมูลจริงและจดบันทึกข้อมูลเหล่านั้น (สุภางค์ จันทวานิช, 2543, น. 129)

4.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลหลายวิธี คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมพร้อมทั้งมีการซักถามควบคู่ไปด้วย การสัมภาษณ์พร้อมทั้งการศึกษาเอกสารและศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลตามวิธีการตรวจสอบข้อมูลดังกล่าวมาแล้ว ถ้าเป็นข้อมูลที่เหมือนกันหรือซ้ำ ๆ กัน ถือได้ว่าเป็นข้อมูลที่ถูกต้องตามความเป็นจริงที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแล้วนำข้อมูลเหล่านั้นมาบันทึก และแยกแยะเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษาเพื่อทำการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

ศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษารูปแบบวัฒนธรรมและการจัดการประชุมชนของชาวปกากะญอ บ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี

การจัดตั้งคณะกรรมการรักษาป่าชุมชนมีบทบาทหน้าที่ในการวางแผนดูแลป่าชุมชน โดยมีคณะกรรมการที่แต่งตั้งวาระละ 15 คน ดำรงตำแหน่งอยู่ 5 ปี มีการพัฒนาศักยภาพโดยการเข้าอบรมสัมมนาจากองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน และมีการจัดตั้งคณะกรรมการลาดตระเวนเพื่อดูแลสุขภาพปัญหาและการบุกรุกของบุคคลภายนอกที่จะเข้ามาตัดต้นไม้

มีการกำหนดกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ผลการวิจัยพบว่า มีการยึดระเบียบและกฎเกณฑ์ดั้งเดิมอันเป็นประเพณีปฏิบัติ โดยแบ่งป่าชุมชนออกเป็น 3 ส่วน คือ ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย และป่าเพื่อทำไร่หมุนเวียน โดยการเพิ่มแหล่งใช้สอยให้มากขึ้น โดยแบ่งเป็นแหล่งอาหารสร้างแหล่งไม้ใช้สอย ปลุกพืชที่มีความสำคัญในการลดรายจ่าย พัฒนาแหล่งน้ำให้มีคุณภาพในการกักเก็บน้ำไว้ใช้ในชุมชนได้ตลอดทั้งปี โดยการทำฝายแม้วตามลำห้วยต่าง ๆ และห้ามตัดหน่อไม้ในช่วงที่ยังไม่ให้อนุญาต ห้ามใช้สารเคมี ห้ามเผาป่า ห้ามล่าสัตว์เพื่อขาย และห้ามตัดไม้จากป่าอนุรักษ์เพื่อนำมาเผาถ่าน ถ้าทำผิดก็จะถูกลงโทษโดยสังคมไม่ให้ความสำคัญคนเหล่านั้น โดยพวกเขาจะออกไปอยู่นอกหมู่บ้าน

การมีส่วนในการจัดการป่าชุมชน ปรากฏว่าชาวปากกะญอ ร้อยละ 80 มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือการจัดการป่าชุมชน โดยการเป็นกรรมการดูแลป่า เป็นอาสาสมัครในการลาดตระเวนดูแลป่าอันจะเกิดจากไฟไหม้ป่า หรือถูกคุกคามจากบุคคลภายนอกชุมชนบางส่วนจะไปปลูกพืชทดแทนป่าบางส่วนที่หายไป

มีแผนการป้องกันป่าชุมชนของชาวปากกะญอ บ้านห้วยหินดำ สรุปผลได้ว่าคณะกรรมการการจัดการป่าชุมชน มีการประชุมกันทุกวันที่ 15 ของเดือน เพื่อวางแผน สรุปผลการปฏิบัติ ปัญหา และอุปสรรคที่มีในแต่ละเดือน โดยมีแผนหลัก ๆ ที่นำมาใช้คือแผนป้องกันไฟป่า แผนฟื้นฟูป่า แผนการพัฒนาองค์กร แผนการพัฒนาองค์กร และแผนการพัฒนาระบบการเกษตรที่เกื้อกูลกับป่าผ่านกิจกรรมการเรียนรู้

สภาพปัญหาและอุปสรรคในการจัดการป่าชุมชนของชาวปากกะญอ บ้านห้วยหินดำ สำหรับปัญหาและอุปสรรค ของการจัดการป่าชุมชนผู้ให้ข้อมูลเกือบทั้งหมดยืนยันว่าเกิดจากความ ไม่ต่อเนื่องและความเข้มแข็งขององค์กรหรือคณะกรรมการเนื่องจากปัญหาปากท้องของชาวปากกะญอ ยังมีความยากจน บางครั้งต้องออกไปทำงานนอกชุมชนทำให้บางครั้งขาดความต่อเนื่อง ขาดความช่วยเหลือจากชุมชนใกล้เคียง และองค์การการปกครองส่วนท้องถิ่นในการให้ความสำคัญกับชาวปากกะญอ ที่มีประเพณีและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน องค์กรส่วนท้องถิ่นไม่มีมาตรการในการจัดการที่ดีให้กับชุมชนชาวปากกะญอ และความมั่นคงในที่ทำกิน พื้นที่ทำไร่ของชาวปากกะญอ ยังอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติพุเตย ชุมชนยังไม่ได้ได้รับสิทธิในการเข้าไปทำไร่ทำนา ไร่ที่มีแนวระบุไว้ชัดเจนว่าเป็นพื้นที่ทำกิน แต่ก็ยังไม่ได้คำตอบที่ชัดเจนจากอุทยาน จึงมีผลโดยตรงต่อปากท้องและหมดกำลังใจในการต่อสู้เพื่อปากท้อง เปรียบเสมือนไม่ยอมรับสภาพของชาวปากกะญอที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่าง สุดท้ายความร่วมมือของโรงเรียนและองค์กรต่าง ๆ คนในชุมชนที่จะช่วยปลูกฝังการรักษาป่าชุมชนมีน้อยมาก โดยไม่เห็นความสำคัญของคนในชุมชน และเยาวชนรุ่นหลัง ๆ

การปลูกต้นไม้เพิ่มเติมในพื้นที่ป่าชุมชนของชาวปากกะญอ บ้านห้วยหินดำ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 73 มีการปลูกเพิ่มเติม จากคณะกรรมการและชุมชน ซึ่งถ้าไม่ได้จากมูลนิธิสืบ นาคะเสถียร และสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มีการปลูกในเขตป่าอนุรักษ์ซึ่งเป็นป่าต้นน้ำของชุมชน

การจัดเวรยามควบคุมดูแลรักษาป่าชุมชนเพื่อป้องกันไฟป่าและการลักลอบตัดต้นไม้ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 88 ระบุว่ามีการจัดเวรยามดูแลป่าอย่างต่อเนื่อง เป็นบางครั้งเท่านั้นที่ขาดการดูแล แต่ก็มีอาสาสมัครจากชุมชนมาช่วยอีกแรงหนึ่ง และอาจจะมียุทธศาสตร์ของชุมชนเข้มแข็งจึงไม่มีใครกล้ามาลักลอบตัดต้นไม้ในชุมชน

หน่วยงานของรัฐหรือเอกชนมีการช่วยเหลือสนับสนุนในการดูแลรักษาป่าชุมชนบ้านห้วยหินดำ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 89 ระบุว่ามีการช่วยเหลือเรื่องกล้าไม้ที่ให้นำไปปลูกในป่าชุมชนมีการจัดอบรมสัมมนา และจัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน บางครั้งองค์การบริหารส่วนตำบลจัดคนมาดูแลป่าชุมชนบ้าง แต่ผู้ให้ข้อมูลบางส่วนบอกไม่รู้เนื่องจากไม่มีเวลาต้องไปทำงานนอกชุมชน

ศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อค้นหารูปแบบการจัดการเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมป่าชุมชนที่ยั่งยืนของชาวปากกะญอ บ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี

รูปแบบการสืบทอดการจัดการป่าชุมชนของชาวปากกะญอ บ้านห้วยหินดำผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลเกือบทั้งหมดยืนยันว่าการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าของโรงเรียนมีน้อยมาก เนื่องมาจากไม่มีเวลา เพราะวิชาการเรียนในหลักสูตรมีมาก ไม่มีการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนเกี่ยวกับการดูแลรักษาป่าชุมชน แต่ใช้วิธีการสอนแบบบูรณาการ และเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนเพียงบางครั้งเท่านั้นเช่น การเดินป่า ดังนั้นรูปแบบการสอนเรื่องการรักษาป่าชุมชนมีเพียงการบูรณาการในวิชาสังคมเท่านั้น และมีผู้ให้ข้อมูลบางส่วนไม่รู้โรงเรียนจัดการสอนเรื่องการจัดการป่าชุมชนด้วยวิธีการใด

การศึกษานอกระบบหรือศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนมีส่วนในการจัดการเรียนการสอนหรือสืบทอดวัฒนธรรมการจัดการป่าชุมชนผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 78 ยืนยันว่า มีส่วนร่วมในการนำกล้าไม้มาให้ปลูกในพื้นที่ของชุมชน จัดอบรม สัมมนาเรื่องป่าชุมชนบ้าง ดังนั้นการสืบทอดการรักษาป่าหรือการให้ความรู้เรื่องการดูแลป่าชุมชนยังไม่ชัดเจนเพียงพอแต่มาอบรมให้ความรู้เรื่องของการประกอบอาหาร

ครอบครัวมีส่วนร่วมในการสืบทอดการจัดการป่าชุมชนหรือการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 95 ยืนยันว่าครอบครัวหรือบุคคลในครอบครัว เป็นแบบอย่างในการสืบทอดและปลูกฝังการรักษาป่าชุมชนโดยผ่านกิจกรรมตามประเพณี กิจกรรมด้านความเชื่อ กฎเกณฑ์ที่ปฏิบัติกันมาจนเป็นประเพณีปฏิบัติ ในการดำเนินชีวิตเพราะพวกเขาบอกว่าเห็นวิถีการดำเนินชีวิตมาตั้งแต่เกิดว่ามีกิจกรรมอะไรบ้างที่ทำกันประจำวัน ก็ทำกันเช่นนั้นตลอดมา รูปแบบที่พวกเขาบอกว่าเหมาะสมที่สุดคือ สิ่งที่เขาปฏิบัติกันอยู่ในทุกวันนี้ ไม่ต้องการให้มีรูปแบบอย่างอื่นที่จะนำมาให้สังคมวัฒนธรรมของชาวปกาเกอะญอเปลี่ยนแปลงไป มีบางส่วนเท่านั้นที่กล่าวว่าต้องการให้ภาครัฐมีความจริงใจในการเข้ามาช่วยเหลือไม่ใช่แต่เข้ามาเพื่อหวังผลประโยชน์จากชาวปกาเกอะญอ เพราะเขาพบเหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์เช่นนั้นมานานแล้ว และกลัวจะหลอกเอาแต่ประโยชน์ โดยไม่คำนึงถึงสังคมและวัฒนธรรมของชาวปกาเกอะญอ ที่จะต้องเปลี่ยนแปลงไป คนที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการสืบทอดวัฒนธรรมการจัดการป่าชุมชน คือ ชาวปกาเกอะญอทุกคนที่อยู่ในชุมชนเพราะบุคคลภายนอกไม่รู้ถึงวัฒนธรรมที่แท้จริงของพวกเขา

อภิปรายผล

ชาวปกาเกอะญอบ้านห้วยหินดำ อพยพมาตั้งถิ่นฐานมาประมาณ 200 กว่าปี มีวิถีชีวิตที่สุขสงบ กินง่ายอยู่ง่าย ตามแบบฉบับของชาวปกาเกอะญอ โดยทั่วไปแม้ว่าพวกเขาจะมีชีวิตยากจน ก็ไม่ต้องการออกไปหาถิ่นนอกถิ่นฐานของตนเอง ป่าจึงมีความสำคัญที่สุดในชีวิตของเขา พวกเขาจะไม่ทำลายป่า ไม่โค่นต้นไม้เพื่อมาขายประโยชน์ของตนเอง ดังนั้นป่าจึงเป็นป่าสำหรับทุกคนในชุมชนที่ต้องการผลประโยชน์เพื่อทำอาหารการกินเท่านั้น การจัดการป่าชุมชนจึงเกิดขึ้นจากจิตสำนึกการรักษาป่าและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและมีชีวิตด้วยการทำไร่ เพื่อเลี้ยงชีวิต(ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2539, น.68) กล่าวว่าความรู้ที่เป็นความรู้หลักและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการใช้สอนลูกหลานมาหลายชั่วอายุคนว่า “การกินข้าวให้อร่อย ก็ต้องทำไร่ให้เก่งอยู่อย่างพอเพียงมีข้าวกิน เก็บผักหญ้ามากมายรอบบ้าน เพียงเท่านั้นก็มีความสุข ทุกข์ของชาวปกาเกอะญอคือ การไม่มีข้าวกิน ดังนั้นถ้าจะมีความสุขก็ต้องปลูกข้าวให้เก่ง จะไม่ต้องไปขอเขา” จากคำสอนของ บรรพบุรุษบอกให้รู้ถึง การเก็บผักหญ้าใกล้ ๆ บ้านซึ่งในปัจจุบัน คือ ป่าชุมชนการจัดการป่าชุมชนจึงมีความสำคัญมาก และยังสอดคล้องกับ ไพโรจน์ ญะโยธยาศรี(2549, น.59) ได้กล่าวถึงการจัดการป่าไม้ของชุมชนไว้ว่า ชุมชนมีการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยความสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน และได้ปรับปรุงแบบผสมผสานระหว่างความรู้เก่าและความรู้ใหม่จนเป็นรูปแบบที่ถือเป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน จำแนกได้ 4 ประการ คือ ภูมิปัญญา การจัดการโดยกลุ่ม ระเบียบของกลุ่ม และการจัดในรูปแบบของเครือข่าย แต่การจัดการป่าชุมชนของชาวปกาเกอะญอบ้านห้วยหินดำนั้น จัดตามประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อที่สืบทอดกันมาช้านานตั้งแต่บรรพบุรุษ

วัฒนธรรมและการจัดการป่าชุมชนของชาวปกาเกอะญอ บ้านห้วยหินดำเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของชุมชนซึ่งปฏิบัติการจัดการกันมาเป็นประเพณีของชุมชน โดยผ่านกระบวนการกิจกรรมความเชื่อที่นับถือผีของพวกเขา ถ้าทำผิดกฎก็จะถูกระงับหรือทำโทษ สอดคล้องกับการวิจัยของสุริรัตน์ ฤทธิรงค์(2540, น.1-3) พบว่า พัฒนาการของการจัดการป่าชุมชนบ้านทุ่งก้อ เริ่มจากการเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับป่า เคารพในสิ่งเหนือธรรมชาติ จึงมีการจัดการป่าชุมชนอย่างเป็นระบบ และในการจัดการป่าชุมชนต้องมีคณะกรรมการ

ในการวางกฎเกณฑ์หาแนวทาง และดูแลรักษาป่าชุมชนอย่างเคร่งครัด การจัดการป่าได้นั้น ชุมชนทุกชุมชน ต้องมีบริเวณป่าซึ่งเป็นของชุมชนเองที่เป็นพื้นที่ในการทำมาหากินซึ่งต้องมีรูปแบบและลักษณะของป่า ดังที่ คณะกรรมการการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมชาติ (2546, น.46) กล่าวว่า ป่า ชุมชนต้องมีความเชื่อมโยง กับระบบสังคมวัฒนธรรมเข้ากับเรื่องป่าและทรัพยากรในป่า สร้างความหลากหลายทางชีวภาพ รักษาป่า คน กับป่าอยู่ด้วยกันแบบพึ่งพากันและกัน โดยไม่มีการแยกออกจากกัน เป็นการจัดการกับทรัพยากรป่าโดยตรง และทั้งหมด ป่าต้องมีการใช้ประโยชน์ได้ถ้าใช้ไม่ได้ไม่ถือว่าเป็นป่าชุมชน ประโยชน์จากป่าจึงเป็นแรงจูงใจที่ไม่ ทำลายทรัพยากร ป่าชุมชนนั้นจะเป็นที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรือเป็นป่าที่ปลูกขึ้นมาใหม่ก็ได้ แต่ต้องมีขอบเขตที่ ชาวบ้านสามารถจะใช้ร่วมกันได้ กรรมสิทธิ์ของป่าจะเป็นของรัฐหรือเอกชนก็ได้ แต่คนที่ดูแลจัดการป่าต้องมี อิสระในการบริหารจัดการป่า โดยมีองค์กรของชุมชนเป็นคณะกรรมการและจัดให้สอดคล้องกับความต้องการ ของชุมชน กฎเกณฑ์ในการบริหารจัดการขึ้นอยู่กับคณะกรรมการจะจัดการและกำหนดไว้อย่างไร ให้ป่ามี ความคงทนที่สามารถอยู่กับการใช้ประโยชน์ของชุมชน เขตป่าชุมชน ชาวปากกะญอบ้านห้วยหินดำก็อยู่ในเขต ปกครองของอุทยานแห่งชาติพุเตย ที่มีอบิสระให้กับคณะกรรมการจัดการป่าชุมชนดูแลและรักษาให้อยู่ใน สภาพที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดเวลา และยังสอดคล้องกับลักษณะของการสืบทอดการทำไร่หมุนเวียน (กรณีการ พรมเสาว์ และเบญจา ศิลารักษ์, 2542, น.145-116) ได้กล่าวไว้ว่า รอบของการทำไร่หมุนเวียนจะ ประกอบไปด้วยพื้นที่ 5 ลักษณะ คือ เป็นพื้นที่ป่าฟื้นตัวจากการทำไร่ และเหมาะแก่การหวนกลับมาทำไร่ใหม่ เป็นพื้นที่ที่ได้รับเลือกให้ทำในที่นั้น ๆ ได้โดยจะเริ่มจากการฟื้นไม่ในไร่มาใช้ประโยชน์เพาะปลูกข้าวและ เก็บผลผลิต หลังจากเก็บเกี่ยวแล้วก็จะปลูก พืชระยะสั้น เช่น ข้าว ไขมัน ผัก และพื้นที่ฟื้นตัวจากการทำไร่ ประมาณปีที่ 4 ขึ้นไป ป่าเริ่มเป็นป่าขนาดเล็ก สามารถนำไม้มาซ่อมแซมบ้านเรือนได้ ซึ่งตรงกับการจัดการป่า ชุมชนของชาวปากกะญอบ้านห้วยหินดำที่สืบทอดกันมา ด้วยวิธีการที่บรรพบุรุษได้ปฏิบัติกันมา ลักษณะของ การได้รับการถ่ายทอดจึงไม่มีความแตกต่าง ป่าจึงเป็นครัวของชาวปากกะญอตลอดไป ถ้าสังคมและวัฒนธรรม ของพวกเขาไม่เปลี่ยนไปตามกระแสของสังคมภายนอก ป่าชุมชนก็ยังมีชีวิตอยู่คู่กับชาวปากกะญอ อย่างยั่งยืน

รูปแบบการจัดการเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมป่าชุมชนของชาวปากกะญอบ้านห้วยหินดำ ผ่านการศึกษา ในระบบโรงเรียนนั้น ไม่มีรูปแบบในการนำมาจัดการเรียนการสอนหรือถ่ายทอดที่เป็นรูปแบบที่ชัดเจน เพียงแต่นำการจัดการป่าชุมชนมาบูรณาการสอนในวิชาสังคมศึกษาเป็นบางครั้งเท่านั้น และนำนักเรียนออก เดินป่าในเส้นทางอนุรักษ์ปีละ 1 ครั้ง ส่วนการศึกษานอกระบบโรงเรียนก็เช่นเดียวกัน ด้วยการนำกล้าไม้มาให้ ชุมชนปลูก อบรมเรื่องการประกอบอาหารจากวัสดุในชุมชนที่ถูกต้อง ส่วนรูปแบบการสืบทอดป่าชุมชนไม่มี เป็นรูปธรรม และรูปแบบวัฒนธรรมการสืบทอดการจัดการป่าชุมชนของชาวปากกะญอ บ้านห้วยหินดำที่เป็น รูปธรรมจากการสัมภาษณ์นั้นเกิดจาก 1) การเลียนแบบตามวิถีแบบพึ่งพิงป่าของชุมชน ศุภวัฒน์ มะทะ (2553, น.10) กล่าวว่า การพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ของครัวเรือนในชุมชนเป็นการพึ่งพิงเพื่อการยังชีพ ซึ่งชาว ชนบทส่วนใหญ่ก็ยังคงพึ่งพาป่าในฐานะเป็นแหล่งทรัพยากรเพื่อการยังชีพในรูปแบบปัจจัย 4 ได้แก่ ด้านอาหารจะมีการเก็บอาหารจากพืชป่า สมุนไพรเป็นยารักษาโรค ไม่ไปทำที่อยู่อาศัย และเส้นใยธรรมชาติ จากเนื้อไม้มาทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งคนในชุมชนก็จะสืบทอดตามกันมา จิตติ ตระกูลเลิศรัตน์ (2548, น.124) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนแบบทำตามกัน ขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน ถ้ามี การอาศัยอยู่ในชุมชนที่มีระยะเวลานาน ๆ ความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนจะสูงขึ้น ตามลำดับ 2) การทำตามกฎเกณฑ์ของการจัดการป่าชุมชน เนื่องจากชาวปากกะญอ บ้านห้วยหินดำ มีระเบียบการจัดการป่าชุมชนที่เป็นรูปธรรม มีคณะกรรมการจากการเลือกตั้งของชุมชนในการวางแผนจัดการ ป่าชุมชนมาเป็นเวลา 20 กว่าปี จึงทำให้ป่าชุมชนยังดำรงอยู่ สอดคล้องกับ พงษ์ธร สุขประสงค์(2555, น.112) กล่าวว่า การจัดการป่าชุมชนของประชาชนคณะกรรมการป่าชุมชนโดยประชาชน มีการดำเนินการตามแผนมี

จิตสำนึกในการเป็นเจ้าของรับผิดชอบดูแลรักษาป่าชุมชนมีโอกาสนในการรับรู้ข่าวสาร ร่วมกับการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับป่า ทำให้มีการพัฒนาความรู้ ความคิดในความรับผิดชอบต่อป่าชุมชนมากขึ้นและมีการยอมรับ 3) การปฏิบัติตามกฎวัฒนธรรม ประเพณี ของชาวปกากะญอ ตามบรรพบุรุษเรื่องของความเชื่อและคำสั่งสอนที่สืบทอดกันมาชาวปกากะญอบ้านห้วยหินดำมีความเชื่อเรื่องของการทำผิดกฎธรรมชาติ ถ้าตัดไม้หรือทำลายป่าในส่วนที่ต้องห้ามจะทำให้ชีวิตไม่มีความสุข ความเจริญ เพราะเทวดาและผีที่รักษาป่าจะไม่อวยพรให้มีแต่สภาพแห่งสอดคล้องกับ วิไลวรรณ ศรีทราธรรม และชูชัย ศรีทราธรรม (2546, น.2) กล่าวว่า การปกครองเริ่มต้นจากการปกครองในระดับครอบครัว มีผู้นำครอบครัวเป็นผู้ดูแล จะเชื่อและยอมรับจากสมาชิกในครอบครัวก่อน จนมาถึงระดับผู้รู้และผู้นำในชุมชน การดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติก็จะมีผลเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับ ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนถือปฏิบัติต่อกันมา ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นกรอบกฎหมายของชุมชน เช่น ป่าขุนน้ำ ที่ถือว่าจะต้องร่วมกันและรักษาไม่ตัดไม้ในพื้นที่บริเวณดังกล่าว หากผู้ใดฝ่าฝืนจะถือว่าเป็นการทำผิดผี จะทำให้ผีขุนน้ำขุ่นและลงโทษด้วยการทำให้น้ำแห้งไม่มีทำไร่ ชั่วกาล ทองดีเลิศ (2547, น.22) พูดถึงการสืบทอดจากคนในครอบครัวและในชุมชน โดยที่บ้านและวัดเข้ามามีส่วนเสริมซึ่งสมัยก่อนบ้านและวัดจะมีบทบาทในวิถีชีวิตของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นงานประเพณีกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน จะเป็นแหล่งสะสมความรู้ที่สำคัญกิจกรรมทางสังคมของชุมชนจึงเป็นส่วนหนึ่งของการสืบทอดความรู้สู่ชุมชนดังนั้น รูปแบบการสืบทอดที่มียั่งยืนคือ การเลียนแบบบรรพบุรุษนั่นเอง

จากการลงพื้นที่ทำวิจัยในครั้งนี้ ใช้เวลานานการเรียนรู้ วิถีชีวิตของชาวปกากะญอที่แท้จริง ว่ารักสงบ หวงแหนผืนป่าชุมชน ไม่ต้องการให้บุคคลภายนอกเข้ามาทำให้วัฒนธรรมของพวกเขาเปลี่ยนแปลงไป แต่ทุกสิ่งทุกอย่างที่พวกเขาต้องการอย่างแท้จริงคงเป็นไปได้ยากเพราะในปัจจุบันความเจริญทางด้านวัตถุเกิดขึ้นรอบหมู่บ้าน ป่าถูกถากถางจากนายทุนที่มากว่านซื้อเพื่อทำเกษตรรูปแบบใหม่ มีการใช้เครื่องจักรหลายประเภททำให้ป่ารอบ ๆ บริเวณป่าชุมชนของชาวปกากะญอโล่งเตียน ดังนั้นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดจึงเกิดขึ้น จากการที่เคยมีคณะกรรมการจัดการป่าชุมชนเข้มแข็ง มีการประชุมเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมเริ่มลดลง เหลือเพียงคนเดิม ๆ ที่มีอายุมากในหมู่บ้านเท่านั้น เพราะบางส่วนต้องออกไปประกอบอาชีพรับจ้างนอกหมู่บ้านจากนายทุน ซึ่งปัจจุบันการเดินทางสะดวก สบาย เพราะมีถนนตัดผ่านรอบหมู่บ้าน บางส่วนก็ต้องทำลายป่าเพื่อทำถนน ระบบนิเวศของชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน ลำธารที่เคยมีน้ำไหลผ่านตลอดทั้งปี ปัจจุบันมีเพียงฤดูฝนเท่านั้นและมีระยะเวลาไม่นาน บางบ้านถึงกับต้องเจาะบ่อบาดาลซึ่งชาวปกากะญอบอกว่าไม่อยากทำแต่ก็ต้องทำ ถ้าไม่เจาะบ่อบาดาลก็จะมีน้ำใช้ในหน้าแล้ง เช่นเดียวกับการปลูกข้าวในพื้นที่ที่อยู่บนที่สูงซึ่งห่างจากหมู่บ้านใช้ระยะเวลาเดินเท้าประมาณครึ่งวันที่ทางอุทยานฯ เคยได้แบ่งพื้นที่ให้ ก็เริ่มมีปัญหา เพราะภูเขาส่วนใหญ่ถูกถากถางจากนายทุนทำให้ป่าต้นน้ำเหลือน้อย ลำธารที่มีน้ำไหลผ่านก็ไม่มี รอดแต่น้ำฝนอย่างเดียว บางปีก็ได้ข้าวไม่เพียงพอต่อการบริโภคในปีนั้น ๆ ต้องอาศัยข้าวจากธนาคารข้าวของชุมชน ธนาคารข้าวของชุมชนนั้นจะมีคณะกรรมการของชุมชนเป็นผู้ดูแลบริหารจัดการ โดยแต่ละปีเมื่อทำการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จทุกครอบครัวที่เก็บเกี่ยวมาได้ ถ้าในปีนั้นข้าวไม่พอกินก็ไปขอเบิกข้าวจากธนาคารมากินได้ โดยคิดดอกเบี้ยเป็นข้าวเช่นเดียวกัน ข้าวเปลือก 15 ถัง ต่อดอกเบี้ย 1 ถัง จะนำมาชดใช้ในช่วงการเก็บเกี่ยวของปีถัดไป เมื่อได้ข้าวเปลือกแล้ว ชาวปกากะญอก็นำไปสีที่โรงสีขนาดเล็กในหมู่บ้าน โดยโรงสีจะคืนให้แต่ข้าวสาร ส่วนแกลบ และรำข้าวโรงสีคิดเป็นค่าใช้จ่ายของการสีข้าว แต่ปัจจุบันโรงสีข้าวข้าวเปลือกน้อยลง โรงสีที่ทำงานน้อยลงชาวปกากะญอหันไปซื้อข้าวสารที่วางขายตามร้านค้ามากขึ้นจึงทำให้วัฒนธรรมด้านนี้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก แต่พวกเขาก็พยายามรักษาวัฒนธรรมสิ่งนี้อยู่ถึงแม้ว่าจะน้อยลง

เรื่องของคณะกรรมการป่าชุมชนที่เคยเข้มแข็งก็เริ่มลดลง เพราะไม่สามารถสู้แรงต้านจากด้านนอกชุมชนได้ คือ เรื่องการเมืองท้องถิ่น ที่มาทำให้ชุมชนเกิดความแตกแยกออกเป็นหลายกลุ่ม จึงทำให้ยากต่อการประสานงานเหมือนเช่นก่อนได้ มีความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไปผู้นำชุมชนเคยเป็นชาวปกากะญอในชุมชน แต่ปัจจุบันบุคคลนอกชุมชนจากนักการเมืองในหมู่บ้านใกล้เคียง จึงทำให้การร่วมมือของแต่ละฝ่ายไม่เหมือนเดิม มีรูปแบบการจัดการป่าชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ป่าชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง แต่พื้นที่ป่าใช้สอยของชาวปกากะญอยังคงอยู่ผู้นำชุมชนกล่าวว่ายังเปลี่ยนไปไม่มากนัก องค์กรท้องถิ่นยังไม่ให้ความสำคัญกับป่าชุมชนของชาวปกากะญอเท่าที่ควร ไม่มีการดูแลอย่างเป็นรูปธรรมทำให้ชาวปกากะญอเกิดความไม่เลื่อมใส ไม่มีความเชื่อถือในการกระทำของนักการเมืองท้องถิ่น หรือองค์กรในท้องถิ่นเท่าที่ควร ส่วนโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในชุมชนก็ไม่เห็นความสำคัญของป่าชุมชน ไม่มีหลักสูตรเรื่องป่าชุมชน คณะครูในปัจจุบันส่วนมากไม่เคยเข้ามาในหมู่บ้านเลยตามคำบอกเล่าของชาวปกากะญอเอง ซึ่งเขากล่าวว่าเมื่อแต่ก่อนยังมีผู้บริหารที่ให้ความสำคัญกับชุมชนมาร่วมกิจกรรมโดยมีคณะครู และนักเรียนเข้าร่วมทุกครั้งแต่ปัจจุบันนี้ไม่มีเลย ทำให้เห็นว่าระบบการศึกษาของโรงเรียนไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของชาวปกากะญอหลัง ๆ อย่างแท้จริง จึงทำให้คนรุ่นหลังไม่มีการซึมซับด้านความรัก ความหวงแหนความสำคัญของป่าชุมชนที่บรรพบุรุษใช้ประโยชน์แบบพึ่งพิงมาตลอด แล้วหลาย ๆ ฝ่ายจะช่วยกันอย่างไร ส่วนการศึกษานอกระบบนั้นก็เช่นกัน เข้ามามีส่วนร่วมบ้างแต่ยังไม่เป็นรูปธรรมและจริงจัง การศึกษามีเพียงการบูรณาการกับการเรียนการสอนบ้างแต่ก็คงไม่เพียงพอต่อความมั่นคงของการดูแลป่าชุมชนของพวกเขามากนัก ดังนั้นระบบการศึกษาควรให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ เรื่องการรักษาป่าชุมชน ของพวกเขาอย่างไรที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนชั่วลูกชั่วหลาน ในฐานะที่โรงเรียนเป็นสถานที่บริการด้านความรู้แก่ชุมชน ควรจะหันมาให้ความสำคัญและลงมือปฏิบัติกันอย่างจริงจังเสียที เพื่อวัฒนธรรมของชุมชนและประเทศชาติของเราต่อไป

รูปแบบการสืบทอดของชาวปกากะญอในการจัดการป่าชุมชนนั้น ถ้าจะใช้แบบเดิม ๆ คงยากที่จะให้อยู่ได้ ควรต้องเปลี่ยนแปลงหรือปรับเปลี่ยนเป็นไปตามยุคสมัย ซึ่งผู้เฒ่าในชุมชนก็เห็นด้วยว่าควรมีการปรับเปลี่ยนเพราะเยาวชนรุ่นหลัง ๆ ไม่ได้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านกับครอบครัวเหมือนเช่นเดิม ต้องออกไปเรียนต่อ ไปทำงาน และบางคนก็ไปแต่งงานกับคนนอกชุมชน เด็ก ๆ เหล่านี้ก็จะวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป บางคนอาจจะไม่ได้สัมผัสกับวิถีชีวิตดั้งเดิมเลย ในปัจจุบัน ลุงไกว ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน และคณะจึงสร้างบ้านจำลองของชาวปกากะญอขึ้นมา 1 หลังใกล้ ๆ กับที่ทำการของชุมชนที่รัฐบาลสร้างให้ไว้เป็นตัวอย่างให้กับบุคคลที่เข้ามาในชุมชนได้ดูการทำเช่นนี้ก็เพียงส่วนหนึ่งที่จะอนุรักษ์เท่านั้น แต่ไม่สามารถสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนรุ่นหลัง ๆ ให้เห็นคุณค่า และประโยชน์จากการใช้ป่าชุมชนอีกต่อไป ดังนั้นรูปแบบของการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ควรต้องมีบุคคลหลายฝ่ายเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างเป็นรูปธรรม จริงจังร่วมทำและให้ความสำคัญกับกลุ่มชนชาวปกากะญอที่พวกเขาไม่มีโอกาส ที่จะทำอะไรได้ตามที่พวกเขาต้องการ ในการสืบทอดป่าชุมชน ป่าชุมชนอาจจะป่าผืนเล็ก ๆ ที่หลงเหลืออยู่เป็นส่วนหนึ่งของป่าไม้ของประเทศไทย ที่คงยังช่วยให้ผืนป่ามีสีเขียวและประโยชน์กับชุมชน ที่ช่วยให้ทั้งคนและป่าอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ต่างพึ่งพาซึ่งกันและกัน อย่างยั่งยืน อย่างน้อยที่สุดผืนป่าก็คงจะช่วยให้ด้านเศรษฐกิจของชาวปกากะญอถึงแม้ว่าจะไม่มากนักแต่ก็ทำให้พวกเขาบางส่วนที่ต้องการคงสภาพเดิม ๆ ได้มีชีวิตความเป็นอยู่สมบูรณ์ขึ้น ตามที่เกิดความเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบข้างที่ยากนักในการหวนหาสิ่งที่ชาวปกากะญอพยายามรักษามาตลอดชีวิตของพวกเขา แต่ปัจจุบันผู้รู้ในชุมชน ก็ยังมีคุณค่าต่อความมั่นคงของชาวปกากะญอเช่นเดิม ถึงแม้ว่าการขัดแย้งจะเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการที่เข้ามาสู่ชุมชนของชาวปกากะญอเอง ซึ่งผู้รู้ ผู้เฒ่าเหล่านั้นจะอยู่ด้วยความหวาดระแวง ว่าจะต้องสูญเสียความเป็นชาวปกากะญอไป แต่ทุกคนก็ยังมีหวังว่า

ทุกฝ่าย ทุกองค์กรในท้องถิ่น และระดับชาติ จะยื่นมือเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือให้วัฒนธรรมการจัดการป่าชุมชนของชาวปกากะญอคงอยู่กับผืนป่าในประเทศไทย

ข้อเสนอแนะ

การทำวิจัย เรื่องวัฒนธรรมและการจัดการป่าชุมชนของชาวปกากะญอบ้านห้วยหินดำ อำเภอคำชะอี จังหวัดสุพรรณบุรี ในการลงพื้นที่เพื่อศึกษาลักษณะและรูปแบบการจัดการป่าชุมชน มีข้อเสนอแนะออกเป็น 2 ส่วนคือ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การจัดการป่าชุมชนนั้นถ้าจะทำให้ประสบผลสำเร็จอย่างยั่งยืน ควรมีการร่วมมือจากองค์กรทุกองค์กรในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม และมีความจริงใจ และจริงจังลงมือกระทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อป่าชุมชนที่อุดมสมบูรณ์และยังประโยชน์ระหว่างคนกับป่าตลอดไป
2. โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าชุมชน ควรจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นที่สอดคล้องกับแผนการจัดการป่าชุมชนเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ในเชิงทฤษฎีจากโรงเรียนที่ถูกต้องและสามารถนำความรู้ นั้น ๆ มาผสมผสานกับความรู้ที่ได้รับจากครอบครัวและชุมชน
3. องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างเต็มตัว และร่วมลงมือปฏิบัติร่วมกับชุมชนจริง ๆ เพราะตามลำพังชุมชนอาจมีความรู้ ความสามารถ เรื่องการจัดการป่าชุมชนไม่ครบถ้วน จึงทำให้ไม่ได้ผลดีเท่าที่ควรจะเป็นและเพื่อเป็นกำลังใจให้กับชุมชนอีกด้วย
4. ภาครัฐควรเข้ามาช่วยเหลือในเรื่องการให้ความรู้ เช่น การอบรม สัมมนา ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน และควรมีเงินสนับสนุนในด้านของการสร้างแหล่งน้ำ การทะนุบำรุงฝายแม้วกันน้ำที่มีอยู่เดิม ก็จะช่วยให้สภาพของป่าชุมชนไม่ขาดแหล่งน้ำในการพัฒนาต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1. แนวทางการวิจัย ที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนา รูปแบบการจัดการป่าชุมชนที่ยั่งยืน ควรนำปัญหาและอุปสรรคที่พบไปดำเนินการแก้ไขเพื่อประโยชน์ร่วมกันของชุมชน ป่าชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง
2. องค์กรในท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีการสำรวจความต้องการของชุมชน และนำสิ่งเหล่านั้นมาพัฒนา เพื่อเป็นรูปแบบในการจัดการป่าชุมชนและทำการศึกษาวิจัยต่อไป
3. ควรมีการศึกษาวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อของชาวปกากะญอที่บ้านห้วยหินดำ อย่างลึกซึ้ง เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการป่าชุมชนให้มีความผสมผสานกับภาคทฤษฎีการจัดการป่าชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

บรรณานุกรม

- กรณีการ พรมเสาร์ และเบญจา ศิลารักษ์. (2542). *ป่าเจ็ดชั้นปัญญาปราชญ์*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์บุ๊คเซนเตอร์.
- คณะกรรมการการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2546). *แนวคิดเรื่องป่าชุมชน*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง
- ไพโรจน์ ภิญโญสุรศักดิ์. (2549). *การจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตนิเวศชุมชนท้องถิ่น: กรณีศึกษาพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่ : กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช.
- รุ่งเสาวลักษณ์ ชันแก้ว. (2550). *การจัดการป่าชุมชนของประชาชนบ้านศรีบัวบาน อำเภอเมืองจังหวัดลำพูน*. เชียงใหม่ : วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- วิไลวรรณ ศรีท้าวธรรม และชัชชัย ศรีท้าวธรรม. (2546). *การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนปกากะญอ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน (รายงานการวิจัย)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค.
- วัชลี ตระกูลงาม. (2542). *การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์เอกสารและตำราสถาบันรามัญสวนดุสิต.
- ศุภวัฒน์ มะทะ. (2553). *โครงการของป่า การจัดการและใช้ประโยชน์บ้านป่า โดยชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษา: พื้นที่ป่าชุมชนบ้านศรีบุญเรือง ตำบลศรีบุญเกษ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดน่าน*.
- วิทยานิพนธ์ปริญญาโท.เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2551). *การวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรรัตน์ กฤษณะรังสรรค์. (2540). *การจัดการป่าขององค์กรชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติศึกษากรณี : หมู่บ้านกองทุน ตำบลก้อ อำเภอสี จังหวัดลำพูน*. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2541). *วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมนุษยวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- . (2542). *วัฒนธรรม ศาสนาและชาติพันธุ์* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- . (2542). *ความหลากหลายทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- . (2547). *สังคมละวัฒนธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Frank Rober Vivel. (1978). *Cultural anthropology handbook: A basic introduction*. McGraw-Hill.